

Kultuuri püramiidskeem

Spekulatiivne analüüs Maslow-Ponzi meetodil.

Maslow inimvajaduste hierarhia

Teedrajava Ameerika päritolu psühholoogi Abraham Maslow püramiid esitab inimvajaduste hierarhiat. Klassikalisel Maslow skeemil (esmakordselt 1943) on 5 üksteisel asetsevat tasandit, kõige alumise baasi moodustavad füsioloogilised vajadused (toit, soojus, seks, uni jne), püramiidi tipus aga on eneseteostus, oma potentsiaali täielik realiseerimine (JOON. 1). 1960ndatel lisati Maslow püramiidile veel kaks tasandit – eneseteostusest allapoole, viienda põhivajanduste tasandina nimetatakse vajadust teadmiste, kuuendana vajadus esteetilise elamuse järele. Ehk siis, eneseteostusest allapoole eraldatakse kultuuriline tarbimine ja ülemist, eneseteostuse tasandit tuleb seega mõista kui kultuurilist tootmist, loomingulist tegevust. 1970ndatel lisati veel üks, püramiidi uueks tipuks, kaheksandaks tasandiks paigutati transtsendentaalse tasand. Newagelikest allusioonidest ei pea end siinkohal häirida laskma – piisab, kui transsendentaalse all mõista piireületavat, olemasolevast teadmisesest või kogemusest kaugemale minevat. Kaheksandat tasandit võiksid asustada *advanced* kultuuritootjad *elik* kultuuriheerosed: suured loojad, avastajad, leiutajad jt. Samuti on seda tasandit seostatud vajadusega *teisi* valgustada, õpetada, teed juhatada. Ehk siis, inimvajaduste realiseerimise hierarhia tipus olivad näitavad eeskujude ja õpetuse kaudu ka madalamatel astemetel olijatele teed kõrgema eneseteostuse poole.

Maslow konstruktsioonis on palju küsitavusi, seda on ohtralt kritiseeritud, kuid skeem on jätkuvalt väga populaarne ja aktuaalne. Huvitaval kombel aga pole Maslow skeemi üle käivas arutelus tähelepanu pööratud kõige ilmsemale – nimelt sellele, et tegu on püramiidskeemiga.

Ponzi püramiidskeem

Teedrajava Itaalia päritolu finantsmähinaatori Charles Ponzi püramiid on üldtuntud ärimudel, mida on küll ohtralt kritiseeritud, enamikus riikides on selle teatavad monetaarsed vormid keelustatud, kuid skeem on jätkuvalt laialt levinud ja populaarne.

Püramiidskeemi puhul värbab algataja elik püramiidi tipp skeemiga liituma väikse grupi investoreid, kes peavad omakorda värbama uue grupi investoreid jne jne. Kogu tulu tuleb uutelt liitujatelt, kuid kapital koondub astmeliselt püramiidskeemi tipu suunas. Kõrgemal tasandil asetsejate parem elujärg inspireerib uusi liitujaid järgmisele tasandile pürgima *elik* enda alla uut kihti liitujaid värbama. Mida alumistel kihtidel asetsejad enamasti ei mõista, on, et tänu nende edasipürglikkusele nihkub ka püramiidi tipp aina kõrgemale, samas kui uue alumise astme moodustamine muutub aina keerulisemaks, sest nõuab iga kord astmeliselt rohkem uute investorite leidmist. Teoreetiliselt paneb püramiidskeemi absoluutse kasvu piiri paika demograafiline baas, ideaalne Ponzi skeem hõlmaks kogu inimkonda. Kui uusi liitujaid pole võtta, hakkab püramiidi tipp alumisi kihte järjest ressurssidest tühjaks tõmbama. Tavaliselt variseb skeem kokku, kui alumised 2/3 püramiidist on tühjaks tehtud.

Kõige ökonoomsema, nn 8 palli mudeli puhul peab igas alla lisanduvas tasandis olema eelmisest 2x rohkem investoreid. Näidetes aga kasutatakse tavaliselt skeemi, kus nõutav on koguni 6 x kasv (JOON. 2).

Maslow-Ponzi hüpotees

Paneme need kaks konstruktsiooni nüüd kokku.

Levinumaid etteheited Maslow käsitlele (lisaks sellele, et kogu skeem on üldse falsifitseerimatu ja seega ebateaduslik) osutavad vastuolule: skeem kirjeldab justkui üksikindi, samas on enamik skeemis väljatoodud vajadusi sotsiaalse loomuga.

Tegelikult võib oletada, et tegemist pole tingimata vastuoluga, vaid Maslow on siin täiesti teadlikult mõnevõrra ambivalentne. Kindlasti ei soovinud ta kirjeldada oma püramiidi ühiskonnamudelina, sest siis oleks saanud teda süüdistada klassiühiskonna propageerimises; samas on Maslow muuhulgas väitnud, et kui teise tasandi vajadusi suudab rahuldada tervelt 75% elanikkonnast (USA näitel), siis täieliku eneseteostuseni jõuab vaid ca 0,1% elanikkonnast. Sellega Maslow (tahtlikult või tahtmatult) tegelikult osutab individuaalse eneseteostuse taustal peituvale sotsiaalsele kihistumisele. Annab mõista, et inimvajaduste püramiidi saab ühtlasi vaadelda ühiskonnapüramiidina, kus kõrgemate vajaduste rahuldamine on kättesaadav aina väiksemaarvulisemale ülemklassile.

Võtame sellesama 0,1%. Individuaalset eneseteostust võimaldavaks ühiskondlikuks baasiks on seega vähemalt 1000-pealine populatsioon. Klassikalise Maslow püramiidi viie astme vahel ühtlaselt jaotatuna tuleneb sellest, et iga tasandi populatsiooni vahe on ca 6x. Antud aritmeetika

vastab hästi ka enimlevinud püramiidskeemi aritmeetikale (vt. uuesti JOON. 2).

Maslow püramiid võib tunduda staatilise konstruktsioonina, tegelikult on süsteem rajatud vertikaalsele liikumisele. Kõrgemate tasandite heaolu inspireerib alumistel tasanditel asetsejaid omandama haridust, tarbima kultuuri, arendama oma loovust jne, Tipus asetsejate aina kasvav karisma meelitab liituma ja edasi pürgima aina uusi alamkihte. Samamoodi Ponzy püramiidi puhul – tipus säravad investeerimisgurud ja geeniused tõmbavad ligi uusi järgijaid.

Mõlemad püramiidid ehitatakse alt üles. Oluliseks erinevuseks on, et Ponzi skeemi olemus seab ka liitujatele piirangud, näiteks vanuselised, geograafilised, tahteavaldus vms. Maslowi puhul on skeemi alumisse ossa tinglikult koondunud kogu inimkond, piiranguteta. Viimane aga võib tähendada ka, et Maslow püramiid on lihtsalt nõ ideaalne Ponzi skeem.

Niisiis, kahe püramiidskeemi vahel on ilmseid sarnasusi - see aga ei tõesta veel tingimata, et tegu on sama skeemiga.

Maslow-Ponzi püramiidskeemi tõestus

On üks ümberlukkamatu tõestusviis. Ükski Ponzi skeem ei eksponeeri end Ponzi skeemina, kuid kõiki Ponzi skeemid päädivad kokkuvarisemisega.

Ponzi püramiidi alus, nagu öeldud, on pidev kapitali (mitte tingimata ainult monetaarse kapitali) juurdevool ning kokkukukkumise põhjus asjaolu, et skeemi sisenenud kapital ei tooda lisaväärtust kõigi skeemis osalejate jaoks (ehkki seda on lubatud). Proovime nüüd sellist kriisi ette kujutada Maslow püramiidi näitel. Mis juhtuks, kui tipusolijate eneseteostuseks vajalik demograafiline baas ammendub, kuid tipus olijad soovivad jätkata liikumist kõrgematele vaimsetele tasanditele? Sel juhul jätkaks püramiidi tipp ressursside kasutamist, kuna juurdevool puudub, teeb ta seda alumiste kihtide arvelt, omaenda baasi õhnestades. “Nälgivad kirjanikud” ja “külmetavad kunstnikud” väljendavad justnimelt olukorda, kui püramiidi kõige alumine tasand (toit, soojus) on hakanud ohtlikult hõrenema. Järgmiseks kaotatakse töö, siis kodu, seejärel lähevad sõbrad ja perekond. Kui tipp jätkab sellegipoolest ülespoole liikumist, variseb lõpeks kokku ka viies, kognitiivne tasand – teisisõnu, kaotatakse mõistus. Silme ette võib nüüd manada popkultuurist tuttava, sassis juustega “hullu teadlase” või ka arhetüüpse külahullu.

Maslow millestki sellisest ei räägi, nälgival kirjanikul pole tema püramiidis kohta. Tema skeemist jääb mulje, et põhimõtteliselt saavad kõik inimesed tõusta kõrgeima eneseteostuse tasandile, kus nad hakkavad naudtima külluslikku, teadmisteheldet ja loomingulist elu. Pilk kultuurilukku, ja me ei leia kusagilt seda kaunist pilti. See, mida me kultuuriloos tegelikult näeme, on lugematud tõendid kriisidest ja kokkuvarisemistest – mööda ajalugu laialipillutat külmetavad kunstnikud, ärapiinatud

geeniused, põletatud prohvetid ja muu taoline traagiline seltskond (üksikud õnnelikud erandid üksnes kinnitavad reeglit). Pilk kultuurilukku - ja siin ei saa olla mingit kahtlust - mida me näeme, on kokkuvarisenud Maslow-Ponzi püramiidskeemide otsatu varemete-väli.

Kokkuvõttes, tuleb seega lugeda tõestatuks, et Maslow inimvajaduste püramiidi näol on tegemist Ponzi püramiidskeemiga.

*

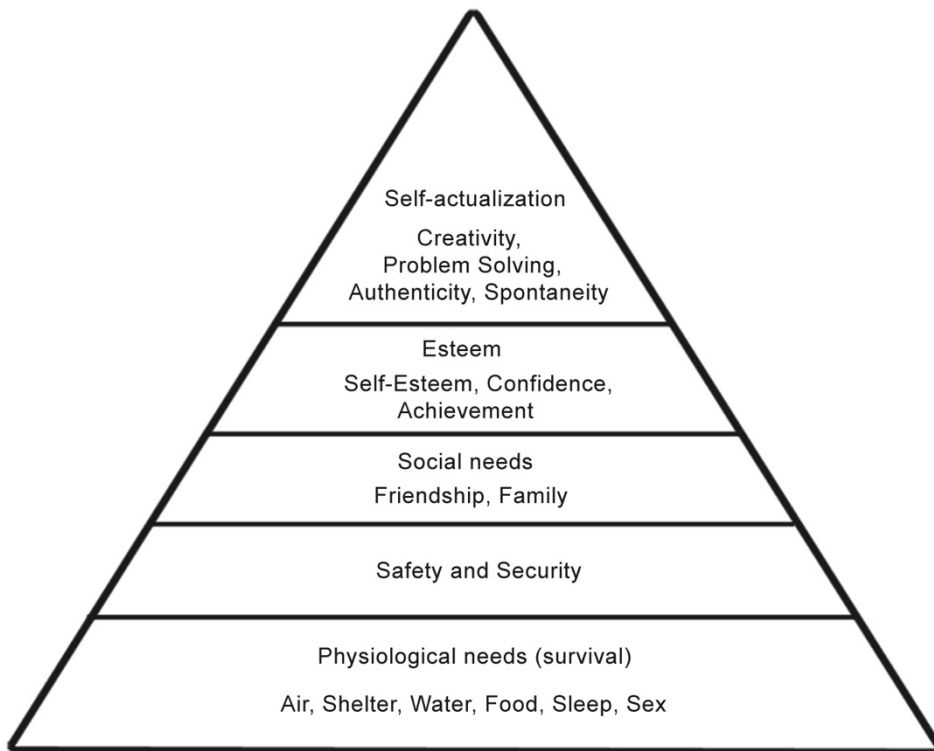
Lisa

Näitlikustamiseks, kuidas saadud järeldusi praktikas rakendada.

Nagu eelpool toodud, on Maslow-Ponzi püramiidskeemi konstant 6. Võtame aluseks kõige kaasaegsema, nn täiendatud, 8-astmelise Maslow püramiidi, kus eneseteostusest allapoole on eraldatud informatsiooni- ja kultuuritarbimine ning sellest kõrgemale lisatud guru-tasand. Lihtne arvutustehe ütleb, et selleks, et üks inimene saaks end täielikult teostada, on vajalik ca 46 000 pealine populatsioon. Geeniuse või guru ülalhoidmiseks aga on tarvis veerandit miljonit inimest. Tegemist on optimaalsete arvudega¹, milledest hälbumine viib kriisideni. Vastavad arvutused oma kodulinna või kodumaa kohta võib igaüks ise teha.

¹ Siinkohal tuleb kindlasti rõhutada, et tegu on kõigest esialgse, näitliku arvutusega, täpsemate tulemuste saamiseks on vajalik edasine süvendatud uurimistöö.

JOON. 1

JOON. 2

The chart shows how pyramid schemes can become impossible to sustain:

